

Vyjádření vedoucího diplomové práce (DP)

Jan Karel Černý, Sekularizace pražského dělnictva, Smíchov a jeho blízké okolí v druhé polovině 19. století (1844-1900). UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2021, 219 s.

I. Stručná charakteristika práce:

Jak sám název napovídá, tato DP se věnuje problematice sekularizace pražského dělnictva se zvláštním zřetelem k tehdejšímu Smíchovu, který můžeme právem považovat za vysoce industrializované pražské předměstí. V uvedené době zde došlo ke značnému růstu místního obyvatelstva, jehož početnou složkou se stalo tovární dělnictvo. Jedním z důsledků tohoto modernizačního trendu byla sekularizace dělnictva, již autor chápe jako odkatolictění, tj. postupnou ztrátu pevnějších osobních i skupinových vazeb této společenské vrstvy k římskokatolické církvi. Značný důraz přitom klade na teoretické a metodologické inspirace svého kvalifikačního textu.

II. Stručné celkové zhodnocení:

Cílem pana Černého nebylo napsat běžnou DP, neboť své téma podal s velkou vnitřní opravdovostí a intelektuální ambiciózností. Jeho badatelský styl se projevuje v používání inovačního jazyka, jenž je někdy překvapující (viz např. dělnička místo dělnice, s. 139 ann. aj.). Zároveň je patrné, že svůj text napsal pod jistým časovým tlakem, což se mj. projevuje v pravopisných chybách, které na některých místech ve větší míře obsahuje. Jeho jednotlivé části se vyznačují různou mírou propracovanosti, zvolená témata jsou někdy jen nadhozena a jindy je zase výklad příliš obšírný. Bytostná snaha nazírat problematiku z teoretického hlediska autora občas vede k vnitřnímu zápasu o podobu jeho formulací, jejichž vzájemný vztah je někdy víceznačný. Sympatická je jeho snaha nechápat sekularizaci jen jako problém jejich teoretických interpretací, nýbrž ji vykládat v kontextu moderních sociálních

dějin jako jeden z klíčových problémů hodnotové orientace průmyslového dělnictva.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů:

DP pana Černého je poměrně rozsáhlá. Její text svědčí o tom, že autor byl schopen se kriticky vyrovnat se značným rozsahem teoretické a metodologické literatury domácí i zahraniční provenience a čerpat z ní výchozí impulzy pro svůj výzkum. Na větší problémy narážel při výběru historických pramenů k sekularizaci pražského průmyslového dělnictva se zvláštním ohledem na Smíchov. Povětšinou se zaměřil na memoárovou literaturu, jejímiž původci byli dělníci sociálně demokratičtí předáci. Dále to byly soudobé publikace týkající se vztahu katolické církve k dělnictvu. Nezpracované fondy smíchovské farnosti mu však nebyly zpřístupněny (s. 18). Kusost historických pramenů, jež měl k dispozici, jej však nevedla k tomu, aby od svého výzkumného záměru upustil. Svým tématem byl natolik zaujat, že na sebe vzal dobrovolně riziko, že jeho DP bude touto skutečností poznamenána.

Z teoretického a metodologického hlediska ho zvláště inspirovalo rozlišení sedmi dimenzí posvátného u skotského religionisty Niniana Smarta (s. 34 ann.) a koncept posvátného baldachýnu Petera Ludwiga Bergera (s. 37 ann.). Tento vlivný americký sociolog německého původu chápe náboženství jako ochranný štít, který lidem umožňuje orientovat se ve světě, v němž by se jinak ztráceli. Důležitý je proto, že v něm podporuje ustálený řád, jenž však musí být potvrzován každodenní zkušeností těch, pro něž je směřodatný. Pro p. Černého je zvláště důležitá představa, že společenská modernizace tento (v daném případě katolický) baldachýn sice narušuje různými projevy sekularizace, avšak na druhé straně aktualizuje potřebu nových baldachýnů, jež si mezi sebou konkurují např. v podobě ideologií. Hlavním tématem jeho DP

práce je otázka, jak sekularizace působí na erozi tradičního baldachýnu mezi pražskými, resp. smíchovskými dělníky v letech 1844-1900.

Do této problematiky vstupuje na základě sčítání lidu z r. 1921. Důvodně přitom předpokládá, že výstupy z katolické církve, které jsou zde statisticky zpracovány, měly dlouhodobější příčiny. Zjišťuje, že se týkaly zejména dělnických povolání, což se v obvodu tehdejší Velké Prahy projevovalo především v Košířích (s. 79). Za důležitou příčinu sekularizace považuje migraci z venkova do industriálních částí Prahy za prací v továrnách.

Zdůrazňuje přitom, že v novém pracovním i životním prostředí byli příchozí dělníci vystaveni otřesům tradičního baldachýnu. V případě Smíchova navíc zjišťuje, že zastaralý systém katolické duchovenské péče nebyl schopen poskytnout prudce přibývajícimu dělnictvu potřebnou hodnotovou oporu. Navíc se domnívá, že ani po vysvěcení nového prostorného smíchovského kostela sv. Václava (1885) se nepodařilo u většiny dělníků podpořit jejich aktivní vztah ke katolické zbožnosti. V nedalekých Košířích bylo působení katolické církve na dělnictvo ještě problematičtější a před r. 1900 zde dokonce vycházel ateistický časopis Záře (s. 102-127).

S názorem p. Černého, že církve na sekularizaci moderního dělnictva svým křesťansko-sociálním hnutím reagovala opožděně a že někteří církevní hodnostáři se snažili těmto snahám zabránit, lze souhlasit. Na základě poměrně kusých informací vystavěl svůj exkurz o vztahu genderu a sekularizace. Má tím na mysli ženské dělnice a tzv. štrajchpuclíky, jež byli dětskými pomocnými dělníky ve smíchovských kartounkách (s. 139-154). Konstatuje, že jisté religiózní prvky přetrvávaly v chování části dělnických žen a že děti se odcizovaly náboženské víře i tím, že ve škole, pokud do ní vůbec pravidelně chodily, jim nebyla výuka náboženství podávána přitažlivým způsobem. Zvláště nepříznivě na ně působily těžké pracovní podmínky

v továrnách, v nichž se setkávaly s hrubým jednáním a někdy byly podrobovány fyzickým trestům.

Autorův výklad o vztahu dělnického hnutí k náboženství obsahuje řadu informací, které se k tématu sekularizace pražského dělnictva vztahují jen volně. Značný důraz položil na závěrečnou kapitolu své DP, v níž podává výklad raného socialistického hnutí jakožto náboženského fenoménu (s. 175-201). Otevírá v ní opět řadu nosných interpretačních problémů, jež jsou ovšem nezřídka spíše jen nadhozeny, než soustavněji analyzovány. V některých případech je autorova interpretační linie poněkud nezřetelná (viz lineární a cyklický čas, či vztah mezi socialistickým metanarativem a křesťanským narativem).

Na N. Smarta navazuje jeho snaha ukázat, v jaké podobě se v raném socialistickém hnutí objevovaly různé dimenze posvátného. Za inspirativní považují jeho výklad oslav Prvního máje 1890 v rámci Smartovy rituální dimenze a lidské důstojnosti v rámci jeho etické a právní dimenze. Nevím, co pana Černého vedlo k tomu, že dělnické písně zařadil do materiální dimenze posvátného, a to i vzhledem k tomu, že zde významnému představiteli německého dělnického hnutí Ferdinandu Lassalovi přiřítá nápadnou symbolickou podobu s Janem Křtitelem a Ježíšem Kristem (s. 199 an.). Připomeňme ještě názor kolegy Černého, že do 90. let 19. století byl socialismus ještě „v plenkách“, k čemuž dodává, že v této ranné vývojové fázi nemohl naplňovat všechny dimenze, které v sobě tradiční křesťanské náboženství zahrnuje. Přesto v něm však lze nalézt řadu prvků křesťanského náboženství, které byly ovšem zbaveny svého metafyzického zakotvení (s. 201 ann.).

Z autorových gramatických nedopatření připomínám alespoň to, že na řadě míst své DP nepřesně uvádí příjmení předlitavského ministerského předsedy Taaffeho (viz zvl. s. 173), v menší míře i Krapky-Náchodského (s. 177 a 189).

Chybné pojetí shody podnětu s přísudkem se 3x vyskytuje na s. 118 (5. a 8. ř.) a 2x na s. 189 (3. ř.). Nesprávné je tvrzení, že do r. 1848 byla nekatolická vyznání trpěna jen z dobré vůle panovníka (s. 65). Není mi též jasné, z čeho autor usuzuje, že předlitavská sociální demokracie byla r. 1880 proti všeobecnému volebnímu právu (s. 167). Větší formulační diferenciaci by si vyžádala otázka gramotnosti dělníků (s. 21, 185, 192).

IV. Dotazy k obhajobě:

1. Čím si vysvětlujete rozdíly v pohledu na Boha v textech socialistických písní (s. 199 an.)?
2. V čem sám vidíte přednosti a nedostatky své DP?

Závěr:

DP p. Černého byla silně ovlivněna Bergerovým konceptem posvátného baldachýnu. Za přínosné považuji zejména jeho zjištění, že římskokatolická církev na Smíchově se na odkatolictění místních dělníků podílela především svým tradičním pojetím duchovenské péče, resp. tím, že se příliš spoléhala na svůj náboženský monopol (s. 204). Jisté úskalí tohoto kvalifikačního textu spočívá podle mého názoru v napětí mezi autorovými teoretickými a metodologickými inspiracemi, jeho poněkud „rozbíhavým“ badatelským stylem a empirickým výzkumem.

Diplomovou práci Jana Karla Černého rád doporučuji k obhajobě a navrhuji její hodnocení *mezi velmi dobře a dobře* podle výsledku obhajoby.

Praha 26. 1. 2021

prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.